

Posten i Vingelen 1896 - 1986

Av Kirsti Ø. Jordet

Det norske postverk vokser fram

I middelalderen var det en budtjeneste her i landet. Ved lov var det bestemt at en gang for uka skulle det gå bud om viktige hendelser fra gard til gard. Meldingen inneholdt nyheter om kongevalg, messetider, innkalling til ting eller annet.

Meget få kunne den tid lese og skrive, så budskapet ble stort sett gitt muntlig. Det var vanlig å bruke budstikke. Den var opprinnelig et budbærermerke som beviste at den som bar det, talte sant.

Postgang var det innen kongens og kirkens styringsapparat. Det er f.eks. bevart brevjournaler som viser at en god del brev ble skrevet, og de ble sendt med bud.

Et postvesen i moderne forstand begynte hos oss smått om senn å vokse fram på 1600-tallet. Det hadde sammenheng med vekst innen næringslivet og en økende statsmakt. Vårt postverk regnes som grunnlagt av stattholder Hannibal Sehested i året 1647.

Driften var inntil 1719, da staten overtok, forpaktet bort til privatfolk. Posten ble fraktet av bønder som ikke var betalt for arbeidet. De var

derimot fritatt for utskrivning til militærtjeneste, skyssplikt og annet slapp de også unna. De første faste ruter gikk mellom Christiania og København, Bergen og Trondheim (over Dovre).

Ikke før i 1820 kom det i gang fast, ukentlig postgang gjennom Østerdalen. Den kjente Rørospresten Aschenberg tok initiativ på Stortinget for å få dette til. Før gikk posten med spesielt bud – eller med tilfeldige reisende. Postruta brukte 89 timer på veien fra Christiania til Trondheim.

Noen vesentlig vekst innen postvesenet kom ikke før dampskipene (1827) og jernbanen (1854) ble tatt i bruk i landet vårt. De gjorde bl.a. pakkepost mulig.

Svært mye betydde også innføringen av ensartet, lav porto med frimerker. Systemet ble innført hos oss i 1854. Før ble portoutgiftene delt mellom avsender og mottaker, og de varierte med avstanden.

I løpet av forrige hundre år vokste da en hel rekke poståpnerier fram. Her i Tolga kom først Tolgen hytteplads som kontoret ble kalt, allerede i 1816. I Vingelen ble poståpneri satt i drift 1. juli 1896. Før var aviser og annet lagt inn på butikken og hentet der. Til bygda kom posten oftest med førselsbønder.

Postføring og postførere.

I åra 1896 - 1910 ble det hentet post 3 ganger for uka på Tolga. Etter 1910 har det kommet post daglig til bygds. Den første tida gikk ruta Gammelveien over Østvangen. Helt fram til 1949 ble posten båret av postførere den 10 kilometer lange veien.

Mellom 1896-1910 var det Esten Nordvang, Lars og Barbro Lien som bar brev og aviser. Blant dem var «Fjell-Ljom», «Dovre», «Almuevennen», «Østerdølen» og Christianiaaviser som «Verdens Gang», nevnes bør også: «Ukens Nytt», «17. mai» og ikke å forglemme «Intelligenssedlene».

Det fortelles at Barbro Lien oftest gikk og batt når hun bar posten, noe hun gjorde mye. Mengder av votter og strømper ble til underveis. Det var til og med rosabunding! Lønn for hver tur til Tolga var 50 øre, så det var sikkert flere grunner til at strikkepinnene gikk!

Underveis traff postførere selvsagt mange ganger på folk. En dag Lars Lien hadde jobben, kom han forbi Øster Moen. Veien gikk like forbi Moen. Far etter veien syntes ennå like øst for gården. Knut Moen kom ut på trappa og ba Lars vente litt. Jo, postføreren satte sekken fra seg og biet på at Knut skulle komme med brevet han ville skikke med. Men det varte og rakk. Knut viste seg ikke. Det var ikke å undres over, for da Lars kom inn, satt Knut og strevde med brevet....

Mellom 1910 og 1949 fraktet Jakob, Knut og Karstein Kroken posten. Jakob var den første. Postruta gikk da hver dag. Jakob fikk utlevert skytevåpen. Men han kom aldri ut for noe overfall. Derimot ble det drevet gant og leven med

ham nettopp på grunn av dette våpenet han bar. En skøyer fra bygda gjømte seg en gang i et skogsnar og skjøt så kulene kven rundt ørene på postføreren, som skremt tok palinga bort til nærmeste gard. Da kom gaptrasten storskrattende frem fra skogkanten.

Vær og føre betydde mye for postførerne. Verst var kalden. 2. januar 1941 var en av de kaldeste dager vi vet om i Nord-Østerdal. På Tynset ble det målt $\div 52^{\circ}$ og på Tolga $\div 49^{\circ}$. Men postføreren gikk den dagen også. Han var helt kvit av rim og is da han kom fram.

Postmengden økte etter hvert, og postsekken kunne bli i tyngste laget mange ganger. Behovet for annen postføring meldte seg. Vingelen forbruksforening fraktet varer med lastebil til butikken.

Fra og med 1949 kom så posten med denne bilen. Men ulempa med denne ordingen var at posten kom til uregelmessige tider - og ofte sent. Da Nils Røe ble poståpner i 1952, tok han derfor fatt for å få faste tider for postsendinga. Resultatet ble at Petter Nytrøen på Tolga fikk konsesjon på person- og posttransport mellom Tolga og Vingelen. Ruta kom i stand f.o.m. 1954, og dermed var ett av de store problemene løst i arbeidet med å bedre postservicen.

Den nye ruta betydde også at det ble ordnet postgang for oppsitterne i Vingelsåsen og på Østvangen. Enda bedre ble forbindelsene da det ble opprettet skoleruter, først til Tynset og senere til Tolga. Skoleruter sørget for at dagfersk post ble bragt til bygda.

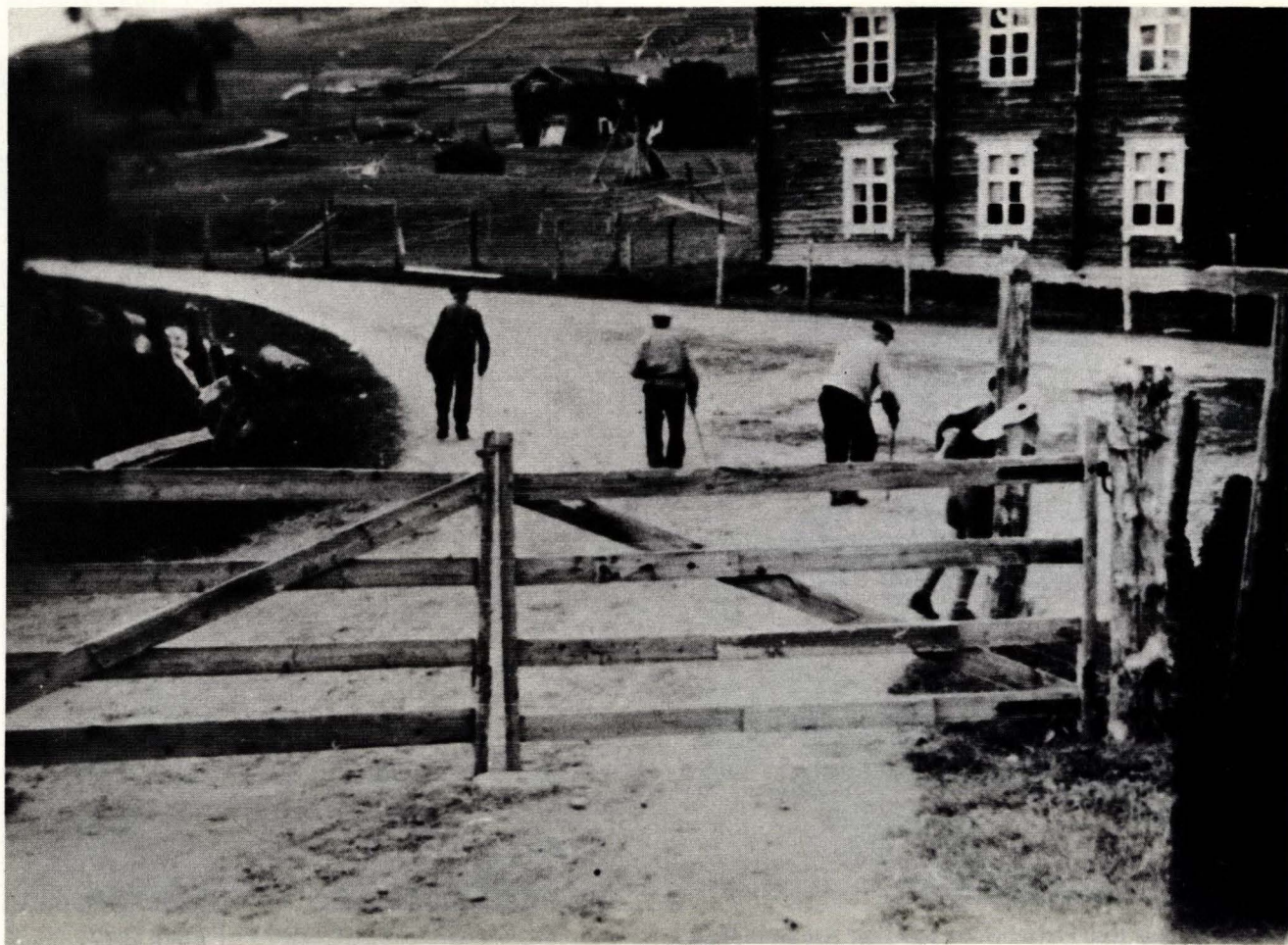
F.o.m. 1984 kommer så posten med egen postbil, og tidligere på dagen enn det skjedde før.

Poståpnere, kontorsted og åpningstid

Esten Hilmarsen var den første poståpneren. Han bodde på den senere lærergarden. Men posten hadde han plassert på butikken han drev. Den lå øverst i Grova, omtrent der hvor gamle

Fjellheim var. Butikkbygningen ble seinere brannskadet, etter det Olav Moen og Lars Vang forteller.

Da Esten døde i 1899, ble posten flyttet til Fremmer Moen. Der skjøttet Karl, Mali og Hilmar Hilmarsen arbeidet med den helt fram til

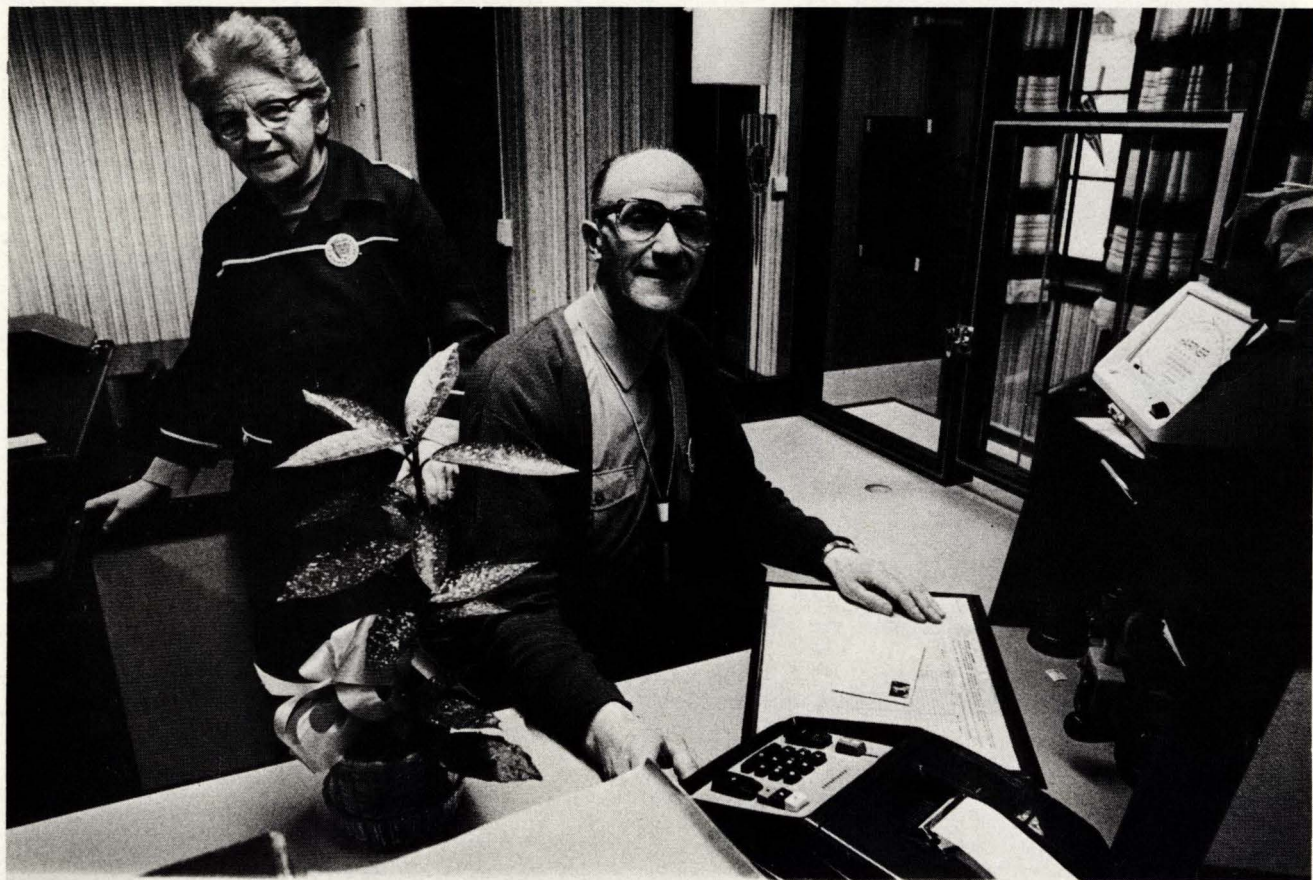

1926. Det året overtok Einar Dalflyen, som hadde vært meierist i Vingelen siden 1912. Både han og kona Lina stelte med posten, og meieriet ble poststed.

I denne tida ble det tatt et bilde, som viser (fra v.) Embret Eriksen, Jon Vingelen og E. Nystuen.

De har nettopp skilt lag etter å ha hentet posten. I bakgrunnen ser vi gamle Fjellheim. Da Dalflyen ble pensjonist, bodde de 1948-52 hos Amund Nygård. Posten tok de med seg dit.

Postverket ansatte så Nils Røe som poståpner i 1952. Han innredet postkontor i det nybygde

Olau og Nils Røe i trivelige og romslige nye postlokaler

Foto: Østlendingen

huset sitt på Moan. Da Vingelen forbruksforening utvidet og moderniserte i 1979/80, bød sjansen seg til å få større lokaler som lå mer sentralt i bygda.

Det ble vedtatt å leie av forbruksforeningen, og Postverket investerte for vel kr 70.000,- i nytt inventar. Forskjellen mellom det gamle og det nye kontoret kan best illustreres ved å fortelle at husleia økte med ca. 1500%! Det sier seg selv at investeringer og faste utgiftsposter av slik størrelsesorden krever jevn bruk av de mere inntektsbringende postale tjenester.

Det nye postkontoret ble innviet den 3. desember 1980, og dagen ble en rettelig festdag og milepæl i den vingelske posthistorie!

Postmesteren i Elverum postdistrikt stilte først blant gratulantene. Blomster ble det også gitt fra den lokale bank og Vingelen forbruksforening. Så vanket det selvsagt servering denne førjulsdagen før posten for alvor tok til å flomme inn i det nye kontoret.

Etter at det nye kontoret ble tatt i bruk, ble det for første gang virkelig faste åpningstider. Før kom posten til bygds til uregelmessige tider, og postkontoret var der poståpneren bodde. Begge deler førte til at posten gjennom årene er blitt hentet til tider som hadde lite med faste kontorrutiner å gjøre! Det har hendt at det ble midnatt før den siste posthenteren hadde gått. Første juledag – jo, noen har nok vært ute etter messetid den dagen også!

Mest uforglemmelig var han som kom så tidlig en vintermorgen at lyset ikke var slått på og kaffekjelen satt over. Han vasset i snøen rundt huset og gynte på rutene. Var det tegn til liv?

Da døra gikk opp, forklarte den griuge gjesten seg slik:

«- Je måtte ha tryggen min!» -

Jo, han fikk nok tryggen (trygden) sin. Kanskje fikk han kaffe attpå?

Landpostruta

Da Nils Røe begynte som poståpner, tok han opp et arbeid for å få posten brakt ut til mottagerne. I 1954 ble det gjort en start med ombringning 4 dager for uka. Posten kom da ut til de mest sentrale deler av bygda. Nils Røe nyttet sykkel og ski. Dette betydde kontorarbeid og mosjon i skjønn forening – noen ganger. For når nordvest, snø eller kalde satte inn, ble dagens virke til tøv og slit. Og mange ganger ble det sene kvelden før postmannen var i hus igjen.

I 1956 ble posten båret ut 5 ganger for uka, og bare 2 år etter var daglige rute et faktum. Ute i 60-åra begynte Nils Røe å bruke moped og han girte og kjørte i ca. 7 år! Mopeden var både en god tjener og en hard herre. «Rene giktmaskina», sa Nils etterpå. Han varierte med å ty til spark en gang i blant.

I slutten av 1960-årene kom så snøfresen. Det var gutt som skapte revolusjon rundt på veiene, og Nils gikk over til å bruke bil. Han måtte betale utgiftene selv de første åra. Men postverket godkjente bilbruk fra 1. mars 1972. Senere har Volkswagen sørget for å få både posten og postmannen rundt i bygda!

Landpostruta ble så forlenget etter hvert. I 1971 var de fleste avkroker kommet med, og rutelengda var blitt 35 km. F.o.m 1984 kom ruta opp i en utstrekning på 40 km.

Skritt for skritt har landpostruta utviklet seg, og det har krevd tålmodighet og utholdenhet. Men som Nils Røe sier: «Selve drivkrafta – idealet bak virket – har vært å bygge ut postservicen så godt som mulig i heimbygda». Og da gjorde det ikke så mye at dagene stundom ble rett så lange. Det var likevel inspirerende og givende, og det telte mest.

Ungt er postverket – og i stadig endring

I dag yter postkontoret service på mange og før ukjente måter. Brev og pakker sendes ut og kommer inn. Post bringes ut til mottagernes postkasser. Over postgiro kommer og går en strøm av penger.

Postsparebanken har tilbud på linje med andre banker. De gjelder ulike sparetilbud, lønnskonto og lån først og fremst. Det er helt klart at den store veksten både når det gjelder mengde og antall tilbud har kommet i løpet av de siste ca. 20 år.

Inntil 1949 ble posten båret til bygda. Det viser at mengden var liten. Slik var det gjennom de første 50 år.

I 1967 utgjorde posten i vekt 7,5 tonn, og i 1986 vil vekta vise ca. 18,5 tonn. Tallene er klare og peker entydig i en retning. Omfanget på landpostruta og de tjenester den yter, har også økt jevnt og trutt, slik det før er skildret.

F.o.m. 1954 fram til i dag er det tilbakelagt 280.000 km. til fots, på sykkel, spark, moped og bil. Det er en distanse på 7 ganger lenger enn jordkula på det bredeste.

I Norge fins det i dag hele 2.368 landpostruter. De første av disse kom i gang i 1885.

Andre av postkontorets arbeidsområder syner først vekst og så senere stagnasjon og tilbakegang. Antallet bokførte sendinger utgjorde sist i 1970-åra ca. 14.000.

I 1985 var tallet ca. 12.000. Omsetningen, det vil si verdien av penger sendt ut og inn, er et annet

Nils Røe ved postskiltet

meget interessant trekk i bildet. I 1952 lå den på 1 million kroner. 10 år senere var den vokst til 10 millioner, og i 1979 til 43.

I 1985 var tallet imidlertid 20 millioner kroner. Tilbakegangen skyldes nok konkurransen fra banker og andre institusjoner som omsetter penger. Dessuten ble Vingelen meieri nedlagt og falt ifra som kunde. Dette forteller noe vesentlig om vårt norske postverk. Vi har lett for å se på det som en statlig, urokkelig monopolinstitusjon. Sannheten er imidlertid at monopol har kun postverket når det gjelder sending av brev.

Ellers er postverkets drift basert på vanlige forretningsmessige prinsipper, og må konkurrere med andre i vårt samfunn. Selve pengeformidlingen, inn- og utbetalingstrafikken, er det arbeidsområdet postvesenet tjener mest på. Derfor er det den som skaper beste grunnlaget for å opprettholde en godt utbygd post-service.

Det er klart at når det er slik, er et godt utbygd postvesen avhengig av at vi som er brukere, støtter opp om det ved å bruke de tjenester postverket tilbyr. For å informere om disse tjenester har Vingelen postkontor sendt ut informasjonsmateriale og drevet markedsføring. Egen trykksak er til og med laget. Det skjedde i 1982.

Nils Røe har også vært aktiv overfor skolen og de kommende brukere.

Et hovedinntrykk som blir sittende igjen etter å ha fått noe innblikk i den lokale posthistorie, er dette: Vi tar det i dag som en selvfølge at vi får dagens aviser i postkassa. Så fort har vi vent oss til det!

Men i Vingelen er dette resultatet av et arbeid som først og fremst har utviklet seg i løpet av de seneste 20-30 år.

Postkontoret fikk faste åpningstider først etter 1980, altså for 6 år siden. Og det er den nåværende poststyrer, slik tittelen er i dag, som er den første ansatte som har hatt postarbeid på heltid og levd av det. Landpostruta gjorde dette mulig. Så ungt er dette postsystem som vi i dag tar som en selvfølge.

Ved 90-års jubileet kan det sies at landpostruta er utbygd maksimalt. Det samme er inntrykket når det gjelder kontoservicen med de rammer som Postverket gir. Og de kan være stramme nok. Nils post karakteriserer situasjonen treffende på følgende måte: «Svikter betalingsformidlingen som skaper selve fundamentet for å drive maksimalt utbygd serviceapparat – ja, da hjelper det lite at en i alle år har satt inn kona som gratis ekstra-hjelp.

Så heller ikke innen Postverket kommer resultatene av seg selv. Det må kårås og månnås! En ting står fast: Gjennom mange år er nedlagt et drygt og solid arbeide som har gitt resultater.

KILDER:

Skriftlige, trykte:

«Arbeidets Rett»: 5.12.1980

Schou: «Postens historie i Norge» (1947)

«Østlendingen»: 10.12.1980, 29.3.1984, 8.6.1985

Historiske kåseri er av Nils Røe, 22.5.65 og 10.3.66.

Skriftlige, utrykte:

Vingelen postkontors arkiv

Muntlige:

Borghild Hilmarsen 1897, Nils Røe 1924, Esten Kleven 1869-1965, Olaug Røe 1919, Kjerstine Moen 1870-1969, Lars Vang 1901, Olav Moen 1908.